

SSL - Tukholma 10.3.2020

Jyrki Vesikansa

Tukholman lehtikilpailu

Lähtökohtia

– US-historian tutk. osa. Vertailu.

– Päällisin puolin:

* DN/Expr/Bonnierit = HS/ IS/ Erkot.

* SvD/ erilaiset porvaritahot = US/ erilaiset porvaritahot.

Molemmat kriisiin 1970-luvun alussa. Yhteisiä pelastusmalleja.

US kaatui 1991, SvD ilmestyy yhä, mutta monien kriisien jälkeen.

Erona mm. StT vuoteen 1956. Ja Ruotsi/ Tholma olleet aina Suomea/ Hkiä **vauraammat ja suuremmat**. V. 1800 ero 1:5.

Näkyi median monipuolisuutena.

Tholman media syntyi samaan aikaan kuin Turun lehdet.

Vauhdittivatko Ruotsin olot vrt. Suomi 1800-luvun

alkupuolella. Tryckfrihet jo Ruotsin uuteen hallitusmuotoon 1809,

kun Suomessa säilyi 1772 HM ja 1789 YVK sekä sensuuri

vuoteen 1905. "Valtioyö" vuoteen 1863. Silti Suomi sai kehittyä

itse. Olisiko suomenkielinen media edes syntynyt Ru:ssa?

Vrt. muut maat

Helsingin Sanomain ja Uuden Suomen kilpailua kannattaa vertailla kansainvälisesti – mikä siinä oli ehkä poikkeuksellista,

mikä samankaltaista kuin jossakin muualla ja mahdollisesti samoista syistä johtuvaakin. On kuitenkin valittava relevantti vertailukohde.

Anglosaksiset lehdet ovat olleet keskeisiä esikuvia Suomen lehdistön kehittämiseksi 1900-luvun alusta alkaen. Usein mallit ovat tosin ilmeisesti kulkeneet **Ruotsin kautta**, josta ne 1900-luvun alkupuolella omaksuttiin täällä **10-15 vuoden viiveellä**. Siten *Uusi Suomi* oli 1919 ilmeisesti ensimmäinen moderni suomenkielinen sanomalehti näyttävästi taitettuina **uutisetusivuineen** ja kertovine otsikkoineen – mutta *Dagens Nyheter*issä oli toteutettu sama uudistus jo 1909. *Uusi Suometar* tosin **antikvaan** jo 1914. *Helsingin Sanomat* siirtyi antikvaan ja *Tuoreimmat* -sivuun 1920-luvulla, mutta jätti etusivun ilmoituksille *Svenska Dagbladetin* lailla. **Haastattelut ja reportaasit** yleistyivät Ruotsin lehdissä jo 1900-luvun alkuvuosina, Suomessa 1910-luvulla – samoin **naistoimittajat**, joita Suomen suurlehdissä alkoi olla enemmän vasta 1920-luvulla.¹

Kaikkiaan Ruotsin mediakenttä on silti muistuttanut tutkimuskaudella suomalaista – tai päin vastoin. **Sähköinen viestintä** oli molemmissa maissa tiukasti säänneltyä, vaikka Suomessa toimikin 1950-luvulta alkaen yksityinen MTV hyvin rajatusti valtiollisen Yleisradion kanavilla sekä Tes-TV. Ruotsissa radion ja televisio olivat tutkimuskaudella täysin valtion hallussa eikä niissä ollut mainontaa.

¹ Lundström, Svenska pressens historia (SPH) III s. 73. Vrt. Etusivun Uutiset 1938-1979, Helsingin Sanomat Etusivun uutiset ja 100 år med Svenska Dagbladet. Mainio, emt. s.27. – Jututyypeistä Suomessa Pietilä, Kirjoitus ... 1-2. Tiedot HS:sta ja US:ssa vertailussa ulkomaihin, lähinnä Tukholman lehtiin perusyuvat tähän tutkimukseen sekä Vesikansan, Mainion sekä Jensen-Eriksenin ja Kuorelahden usein mainittuihin teoksiin.

Ruotsin sanomalehdistö jakaantui suomalaiseseen tapaan toisaalta **maantieteellisesti**, toisaalta poliittisesti. Malmössä ja Göteborgissa oli vahvoja lehtiä siinä kuin Tampereella sekä Turussa ja muissakin molempien maiden maakuntakeskuksissa oli merkittäviä ykköslehtiä. **Puolueilla** – Ruotsissa etenkin vasemmistolla ja talonpoikaispuolueella, pienistä ryhmistä puhumatta – oli äänenkannattajinaan myös kakkoslehtiä, joita melko mittava **lehdistötuki** alkoi pönkittää Ruotsissa 1970-luvulla. Suomessa tuet – mukaan luettuna ay-liikkeen lehtisetelit – jäivät vähäisemmiksi. Silti kakkoslehtien ilmestyminen alkoi riippua niistä Suomessakin.

Tärkeimpiä olivat Ruotsissakin pääkaupungin lehdet, joita tarkastelen lähemmin. **Eroina Suomeen** oli se, että Tukholmassa oli 1950-luvulle saakka **kaksi suurta liberaalia aamulehteä** (*Dagens Nyheter* sekä *Stockholms-Tidningen*) ja iltapäivän **irtonumerolehdet** olivat merkittävämpiä kuin Suomessa. Niitä ilmestyi myös Göteborgissa ja Malmössä, kun Suomessa irtonumerolehtien julkaiseminen keskittyi paria kokeilua lukuun ottamatta Helsinkiin.

Tukholmassa oli myös talouslehtien ohella merkittäviä **kirkollisia, raittiusliikkeen ja vastaavia** sanomalehtiä. Toki Suomessakin kirkollinen *Kotimaa* ilmestyi ajoin yleislehden kaltaisena useita kertoja viikossa, kuten *Maaseudun Tulevaisuus* tekee edelleen.

Tanskan ja Norjan mediat saattaisivat tarjota relevantteja vertailukohteita, mutta osin kieliongelmiinkin takia en ole niihin enemmälti syventynyt. Vielä enemmän tämä koskee Pohjoismaita muutenkin kuin kooltaan muistuttavan Hollannin lehdistöä.

Yhden pohjoismaan kokoinen saksankielinen **Sveitsi** saattaisi tarjota relevantteja vertailukohtia, joskin *Neue Zürcher Zeitungia* luetaan koko saksankielisessä maailmassa ja muuallakin, joten sen toimintapuitteet poikkeavat Suomesta. Silti se on ollut levikiltään *Helsingin Sanomia* pienempi. Myös **Itävallasta** saattaisi vertailukohteita löytää, joskin natsiaika aiheutti katkon sen lehdistön kehitykseen. Johtava laatulehti *Die Presse* oli kauan levikiltään pienempi kuin *Uusi Suomi*. Muut Wienin lehdet ovat taas populaarimpia kuin Suomen iltapäivälehdet.

Suurten kielialueiden lehdet ovat omassa sarjassaan ja lehtitaloudellisesti niiden vertaaminen pieneen Suomeen on irrelevanttia. **Journalistisesti anglosaksiset** suurlehdet ovat toki, kuten todettu, olleet usein **esikuvia** Suomen medialle. Ne ovat saattaneet tarjota malleja myös painotekniikkaan, markkinointiin ja liikkeenjohtoon. Pelkästään Britanniassa on kuitenkin kymmenen kertaa enemmän asukkaita kuin Suomessa ja Lontoon lehtiä seurataan sekä tilataankin lähes kaikkialle. Tämä mahdollistaa muun muassa **selkeän jaon laatu- ja populaarilehtiin**. Kuitenkin maineikkaat *The Times* ja *The Guardian* ovat olleet levikiltään *Helsingin Sanomia* pienempiä.

Alan perustietoihin toki kuuluu, että mediabisneksessä ovat menestyneet William Hearstin ja lehtilordien Northcliffin sekä Beaverbrookin tai viime vuosikymmeninä Axel Spingerin sekä Robert Murdochin kaltaiset omistaja-johtajat.² Voi kysyä, olivatko Bonnierit ja Erkot heidän pohjoismaisia vastineitaan – ja voimakkaan omistaja-johtajan puuttuminen yhtenä syynä niin *Uuden Suomen* kuin *Svenska Dagbladetin* vaikeuksiin.

² Vrt. takavuosien klassikko Matti Kontio: Neljäs valtiomahti..

Tukholman lehtimarkkinat

Ruotsin vauraus entiseen itäiseen valtakunnanpuoliskoon näkyi siinäkin, että Tukholmassa ilmestyi 1900-luvun alussa **paljon useampia aamulehtiä** kuin Helsingissä. Niistä 1884 perustettu *Svenska Dagbladet (SvD)* muistutti alkuvaiheessa *Uutta Suometarta* konservatiivisena, talonpoikaistoa lähellä olevana lehtenä. 1897 sen ottivat haltuunsa ajan vapaamieliset voimat, kuten runoilija Verner von Heidestam. He toivat Ruotsin mediaan modernin kulttuurijournalismin. Tässä vaiheessa SvD muistutti siis lähinnä *Päivälehteä*. Vahva **kulttuuripanos** säilyi SvD:ssa, jossa suhteessa se muistutti 1920-luvulta alkaen *Uutta Suomea*, kun taas *Helsingin Sanomissa* kulttuuriaineisto oli toisarvoista 1960-luvulle saakka – yksittäisiä kriitikoita vähättelemättä.

Pian **elinkeinoelämä vahvasti vaikutustaan** *Svenska Dagbladetissa*, kuten 1940-luvulla *Uudessa Suomessa*. Jo 1910 SvD tunnustautui Högernin eli nykyisen Maltillisen Kokoomuspuolueen ("moderaattien") äänenkannattajaksi. *Uusi Suometar* puolestaan oli oikeastaan luonut Suomalaisen puolueen eli suomettarelaiset ja *Uusi Suomi* oli itsestään selvästi Kansallisen Kokoomuksen päälehti, vaikka suhde määriteltiin virallisesti vasta 1939.³

³ Ivar Andersson: Svenska Dagbladets historia I; Carl Fehrman: arvostelu ko. teoksesta (<https://www.svd.se/svenska-dagbladets-historia>). US:n poliittisesta taustasta Vesikansa; Sinivalloiseen ...

Dagens Nyheter perustettiin 1864 vapaamieliseksi, mutta samalla kaupalliseksi, laajoja lukijapiirejä tavoittelevaksi lehdeksi. Se muistutti siis vuotta nuorempaa *Hufvudstadsbladetia* ja myöhempää, Erkkojen valtakauden *Helsingin Sanomia*. Kirjankustantaja Albert **Bonnier** alkoi ostaa lehtiyhtiön osakkeita 1870-luvulla, mitä hänen poikansa Karl Otto Bonnier jatkoi 1880-luvulla. Hän alkoi johtaa lehteä taloudellisesti 1901 ja **enemmistön** lehtiyhtiössä Bonnierit saivat 1924 – siis **kolme vuotta aiemmin kuin Erkot** Sanomissa.

Bonnierit toki lupasivat olla sekaantumatta DN:n toimituksen työhön ja muuttamatta sen liberaalia linjaa. Kaikki Erkot olivat sen sijaan vahvasti journalisteja ja vaikuttivat – vaihtelevin keinoin – *Helsingin Sanomain* sisältöön.

Yhtä kaikki *Svenska Dagbladetin* saattoi 1920-luvulta alkaen rinnastaa monin tavoin *Uuteen Suomeen* ja *Dagens Nyheterin Helsingin Sanomiin*. Tukholmalaiskaksikon **levikkien ero** oli 1943 hieman suurempi kuin tuolloin HS:n ja US:n välillä – DN:n rajusti sotavuosina kasvanut levikki oli 210.000 kpl ja SvD:n 83.000 kpl, josta peräti 48.000 kpl meni Tukholman seudun ulkopuolelle. Ruotsin kaksinkertaisesta väkiluvusta ja vauraudesta huolimatta Tukholman lehtien levikkitasot olivat siis **melko lähellä HS-US- paria**.

Vertailua sekoittaa se, että Ruotsin **levinnein lehti** oli vuoteen 1941 saakka *Stockholms-Tidningen* (StT). Se oli kolmikosta nuorin eli perustettu 1889 – siis samana vuonna kuin *Päivälehti*. StT oli vahvasti nimikkokaupunkinsa tiedonvälittäjä ja ylitti jo 1900-luvun alussa sadan tuhannen kappaleen levikin Pohjoismaiden suurimpana lehtenä. Se oli DN:n lailla liberaali,

mutta menestys johtui ennen muuta vahvasta **uutisjournalismista** sekä kilpailijoihin verrattuna **kansanomaisuudesta** ja

halvemmassa hinnasta. Sen mahdollisti moderni painotekniikka.

Ehkä omalaatuisesti liberaali *Stockholms-Tidningen* oli **Uuden Suomen yhteistyökumppani** 1920-luvulta 1940-luvun lopulle saakka, mutta kustantajien yhteistyössä ei ideologia ole aina ratkaissut. Lehti toki ymmärsi pitkälle Suomen politiikkaa jatkosodassa.

Johtavan kolmikön sekä valtapuolueeksi 1930-luvulla nousseiden **sosiaalidemokraattien päälehden**

(*Social-Demokraten*, vuodesta 1944 *Morgon-Tidningen*) ohella

Tukholmassa oli kauan **mutakin suurehkoja päivälehtiä**, mikä vinouttaa levikkien vertailua Helsinkiin. Niistä oikeistolainen, jo

1824 perustettu *Stockholms Dagblad* liitettiin 1931

Stockholms-Tidningeniin. 1700-luvulta saakka perinteensä

laskeneen oikeistolaisen iltapäivälehden *Nya Dagligt Allehandan*

osti taas 1944 DN-yhtiö raivatakseen tilaa tuolloin perustetulle

Expressenille. Liberaali, jo 1830 perustettu *Aftonbladet* puolestaan

myytiin 1956 Ruotsin ammattiliittojen keskusjärjestölle LO:lle.

Samalla LO lopetti *Aftonbladetin* 1942 perustetun kilpailijan

Aftontidningenin.⁴ Kuvio liittyi StT:n myyntiin.

Suurliikemiehet lehtialalle

Poliittisina vaikuttajina perustetut Ruotsin suurlehdet muuttuivat 1900-luvun alkuvuosina myös merkittäviksi yrityksiksi, jotka

⁴ Gunilla Lundström: En värld i rubriker, Svenska pressens historia (SPH= III s. 39-124, Per Rydén: Guldåren, SPH III s. 39-184.

vetivät puoleensa **Ivar ja Torsten Kreugerin** sekä Electroluxin kehittäjän **Axel Wenner-Grenin** kaltaisia suurliikemiehiä. Sellaisia olivat toki myös Bonnierit, joilla oli kuitenkin – toisin kuin tulokkailla – jo monen sukupolven kokemus kustantajina. Per Rydén arvelee kuitenkin Ruotsin lehdistön historiassa, ettei kapitalisteja **houkutellut** mediasijoituksiin niinkään niiden välitön tuotto kuin **mahdollisuus nostaa esille tavoitteitaan ja yrityksiään – ehkä itseäänkin**. Kaikkea tätä ostetuissa lehdissä myös tapahtui.

Tuskin myöskään Rudolf **Waldenin** kaltainen teollisuusmies käytti varojaan ja energiaansa *Uuteen Suomeen* ensi sijassa taloudellisen voiton takia, vaan vaikuttaakseen politiikkaan. Yhtyneet Paperitehtaat ei edes valmistanut merkittävästi kuluttajatuotteita, joiden myyntiä olisi voinut edistää lehden sivuilla. Tällainenkin motiivi saattoi olla **tukkukauppiaille**, jotka nousivat 1940-luvulla US-yhtiön suurimmiksi omistajiksi – olihan moni tukkuri myös kauppaketjun ja tehtaidenkin omistaja. Silti **poliittinen vaikuttaminen** lienee ollut myös tukolaisten samoin kuin **Kansallis-Osake-Pankin ja Pohjolan** motiivi niiden ryhtyessä 1950-luvun alkupuolella US-yhtiön pääomistajiksi.

Tukholmassa median **omistusjärjestelyt pyrittiin tekemään salassa** – joskus bulvaanien kautta. Ehkä tietoisuus omistuskytkenöistä olisi **heikentänyt** tavoiteltua poliittista **vaikuttamista**. Suomessakaan US-yhtiön omistussuhteita ei liene tutkimuskaudella laajemmin tiedetty, vaikka pienomistajalle ne selvisivät vaikkapa osallistumalla yhtiökokouksiin, joissa suuromistajien äänimäärien leikkaus kuulutettiin. Toki **omistaminen** oli 1970-luvulle saakka Suomessa melkoinen **tabu**,

mitä toimittaja Esko Seppänen hyödynsi ostamalla pörssiyhtiöistä yhden osakkeen ja julkaisemalla tämän avulla omistajaluetteloja.⁵

Tukholmassa **liikemiesten pelivälineenä** oli ensin perinteikäs *Stockholms Dagblad*, jonka vähemmistöosakkaaksi tulitikkukuningas Ivar Kreuger tuli 1920. Pian mukaan tuli myös Wenner-Gren. Lehden levikki oli 1925 vain 6000 kpl, mutta satsausten ja uudistusten avulla se nostettiin 70.000 kappaleeseen. Niinpä lehti muutettiin tabloidiksi.

Samaan aikaan Ivar Kreuger osti myös enemmistön *Svenska Dagbladetista* ja hänen liikemiesveljensä Torsten bulvaanin kautta *Stockholms-Tidningenistä*; veljesten yhteistyö mediaoperaatioissa on epäselvää. Myös *Dagens Nyheteriä* haviteltiin eri vaiheissa, mutta Bonnierit eivät myyneet osakkeitaan. Yhteinen omistus johti 1931 *Stockholms Dagbladin* yhdistämiseen *Stockholms-Tidningeniin* – alkuun kaksoisnimellä.

Ivar Kreugerin kohuttu kuolema 1932 ja hänen imperiuminsa romahtaminen vaikuttivat myös Tukholman lehtitaloihin. Torsten Kreuger sai jopa vankeustuomion liiketoimistaan, jolloin hän möi 1933 *Stockholms-Tidningenin* ja *Aftonbladetin* osakkeet Erik Åkerlundille, joka puolestaan oli myynyt 1929 aikakauslehtensä Bonnierille. Torsten Kreuger osti sanomalehdet kuitenkin takaisin 1937 puolustaen niiden palstoilla ja kirjoissaan 1950-luvulle saakka liiketoimiaan sekä veljensä mainetta.

Fuusio *Stockholms Dagbladin* kanssa auttoi *Stockholms-Tidningeniä* pysymään laskevasta levikistä huolimatta nousevaa *Dagens Nyheteriä* **suurempana vuoteen 1941 saakka**. Epäilemättä **DN:n omistuksen selkeys** auttoi sitä menestyksessä

⁵ Teoksista ensimmäinen *Oy Suomi Ab.* 1974.

siinä kuin Eljas Erkon yksinvalta *Helsingin Sanomia* kasvattamaan 1930-luvulla etumatkaa *Uuteen Suomeen*, jossa riehui poliittiset ja omistuskiistat. HS:n lailla DN voitti myös pikkuilmoituksia.

StT:n tulosta pidettiin 1930-luvulla **säästötoimin** kohtuullisen hyvänä; lehdellä oli komeassa talossaan Norrmalmstorgetin laidalla vähemmän toimittajia kuin pääkilpailijoilla. Aikaa myöten saituus saattoi kääntyä **bumerangiksi** – kuten ilmeisesti kävi *Uudessa Suomessa* eri vaiheissa.

Svenska Dagbladet siirtyi 1934 **Tryggerien** omistukseen. Carl Trygger oli pankki- ja tiedemies, mutta ryhtyi myös lehden päätoimittajaksi. Hän toi toimittamiseen tiukan **kurin** jopa listaten nimet, joita ei saanut lehdessä mainita. Tyyli johti monien avustajien luopumiseen. Tilanne huolestutti SvD:n taustavoimia, jotka muodostivat **Näringslivets Fond**-nimisen säätiön. Lehtiyhtiö siirtyi sen omistukseen **1939** ja uudeksi päätoimittajaksi tuli Högernin johtaviin poliitikkoihin kuulunut **Ivar Andersson**. Hän vakautti lehden aseman jatkaen tehtävässä vuoteen 1955 saakka.

Tukholmalaisen sisarlehdien kehitys **muistutti** *Uuden Suomen* saman aikaisia vaiheita. US-yhtiön omistushan siirtyi 1939-53 lehden sisäpiirin säätiöiltä ja monilta yksityishenkilöiltä "sinivalkoiselle pääomalle" eli Tukolle sekä muutoinkin Kansallispankin finanssileirille ja pitkäaikaiseksi päätoimittajaksi tuli 1940 myös Kokoomuksessa merkittävä Lauri Aho. Molemmat lehdet olivat **johtavia kulttuurin** areenoita ja vahvoja **ulkomaiden** tapahtumien seuraajina. SvD:n em. **levikki oli toki alle puolet** sekä DN:n että StT:n tasosta – kuten oli US:n saman tasoinen levikki suhteessa *Helsingin Sanomiin*. SvD:n levikistä yli

puolet oli Tukholman ulkopuolella. **Sama rakenne** oli US:lla – ja aikaa myöten sen tuomat samat ongelmat.⁶

Kreuger myy lehtensä

Myös Ruotsissa **säännösteltiin** 1940-luvulla sanomalehtipaperia, mikä auttoi suomalaisen tapaan kakkoslehtiä pysymään hengissä. Säännöstely ei toisaalta estänyt 1944 aloittanutta Bonnierin railakasta *Expresseniä* kasvattamasta suomenruotsalaisen Carl-Adam Nycopin johdolla nopeasti levikkiään, mikä vaikutti laajasti journalismiin ja koko lehtimarkkinaan. Toki Pohjolan ensimmäisen modernin iltapäivälehden alta oli siis lopetettu perinteikäs *Nya Dagligt Allehanda*.

Muutoin lehtikilpailu Tukholmassa jatkui osin saman kaltaisesti kuin Helsingissä. Bonnierin *Dagens Nyheterin* noustua 1941 kilpailun kärkeen sen **levikki kasvoi** jatkuvasti samalla lailla kuin Erkon *Helsingin Sanomain*. Kuten HS, DN keräsi valtaosan **pikkuilmoituksista**, joskin myös *Svenska Dagbladetin* vauras lukijakunta houkutteli kauan tyydyttävästi ilmoittajia. Sama koski 1960-luvulle saakka *Uutta Suomea*. Kaikkiaan **SvD menestyi** lehtitalon omistuskuvion selkeydyttyä 1960-luvulle saakka **kohtuullisesti**, vaikka levikkien ero *Dagens Nyheteriin* kasvoi jatkuvasti – kuten HS:n etumatka *Uuteen Suomeen*.

Levikkierreteorian mukaisesti DN saattoi jatkuvasti lisätä panostuksiaan laatuun. Se oli työpaikkana toimittajakunnan

⁶ Per Ryden: *Guldåren* s. 151-230, Elisabeth Sandlund: *Beredspas och repression* s. 316-321, SPH III. Vrt. myös Andersson, emt.

unelma, joten DN saattoi valita parhaat tekijät päältä. Eljas Erkon karun tai ainakin arvaamattoman henkilöstöpolitiikan takia HS:lla ei hänen aikanaan ollut vastaavaa asemaa – eikä *Uudessa Suomessa* työpaikkana osattu nähdä riskiä vielä vuosikymmeniin. Kansallista instituutiota pidettiin kuolemattomana.

Kilpailussa oli myös **journalistis-poliittinen aspekti**. *Dagens Nyheterin* liberaali päätoimittaja Herbert **Tingsten** oli näkyvä kansallinen vaikuttaja – ehkä HS:n Yrjö **Niiniluodolla** oli sama asema etenkin kirjojensa kautta. Toki he olivat persoonina erilaisia. SvD:n Ivar Andersson oli arvostettu Högernin linjanvetäjä siinä kuin Aho Kokoomuksessa.

Torsten **Kreugerin lehdet** *Aftonbladet* ja *Stockholms-Tidningen* leimautuivat 1940-luvun alussa puolestaan **saksalaismielisiksi**. Ne purjehtivat muutoinkin karikoihin. Omistaja käytti lehtiä kaunojensa purkamiseen – syyttäen 1952 väärennetyksi osoittautuneen dokumentin avulla näyttävästi Bonnieria saksalaisyhteyksistä sodan aikana. StT:n levikki oli alentunut 1940-luvulla pysyen sitten paikallaan, mutta lehtiyhtiö kääntyi **tappiolliseksi**.

Kreuger ryhtyi nyt **salaiseen huutokauppaan** lehdistään niin SvD:n kuin talonpoikaispuolueen (vuodesta 1957 Keskustapuolue) kanssa, mutta **korkeimman tarjouksen** teki 1956 ammattiliittojen keskusliitto Landsorganisationen (**LO**) 25 miljoonalla kruunulla (kaksi miljoonaa nykyeuroa). Pian sd-puolue **lakkautti** niin *Morgon-Tidningenin* kuin *Aftontidningenin* ja *Stockholms-Tidningenistä* sekä *Aftonbladetista* tuli puolueen päälehtiä. Kansanpuoluelaiset yritettiin toki pitää lukija- ja tilaajakunnassa puhumalla uudenlaisesta, siis väljemmästä

äänenkannattajuudesta. Alkuun lehtiä väitettiin jopa sitoutumattomiksi.⁷

Uusjako Tukholmassa

Tukholman lehtimarkkinoilla alkoi siis **uusjako**, jollaista ei Helsingissä koettu kuin enintään *Uuden Suomen* ilmestymisen loputtua syksyllä 1991. Heti sen jälkeenhän *Helsingin Sanomat* saavutti kaikkien aikojen suurimman levikkinsä, puolisen miljoonaa kappaletta.

StT menetti sekä tilaajiaan että toimittajiaan – poliittista linjaa ei voi noin vain voinut vaihtaa ylätasoon päätöksin yrityskaupalla. Ilmoittajakin katosi. Aiemmat, lähinnä Folkpartietia kannattaneet lukijat eivät seuranneet perässä, vaan levikki putosi vuodessa 188.000:sta 149.000 kappaleeseen ja alamäki jatkui. Sitä eivät pysäyttäneet jatkuvat linja- tai toimitusuudistukset.

Voittaja oli ennen muuta **DN**. Tosin uusi *Stockholms-Tidningen* sai noin 27.000 lopetetun *Morgon-Tidningenin* lukijaa. Sillä oli ollut runsaat sata tuhatta tilaajaa.

Samaan aikaan 1956 Helsingissä *Uusi Suomi* alkoi kaventaa Eero Petäjäniemen johdolla HS:n etumatkaa. DN:n levikki oli tuolloin 341.00 kpl, SvD:n 129.00 kpl eli alle puolet kilpailijan luvusta. *Expressen* ajoi tosin jo 1959 DN:n ohi Pohjolan **suurimmaksi** lehdeksi, kun taas Erkot pitivät ilmeisen tarkoituksellisesti *Ilta-Sanomat* levikiltään selvästi *Helsingin Sanomia* pienempänä. US-yhtiön 1958 hankitun "iltapäivän

⁷ Lars-Åke Engblom: *Tidningar dör ...*, SPH IV s. 29-31, 66-91.

laatulehden" eli *Kauppalehden* levikki nousi, mutta oli tutkimuskauden lopullakin vain noin kolmannes US:n virallisesta levikistä. Tukholman ja Helsingin lehtimarkkinoilla oli siis **rakenteellisia eroja** – puhumatta siitä, että Helsingissä ilmestyi levikiltään lähes 70.000 kappaleen *Hufvudstadsbladet* ja iltapäivisin *Nya Pressen*.

Puoluelehdet ahtaalle

Stockholms-Tidningenin levikki oli heti LO-operaation jälkeen 156.000 kpl. Se voitiin nyt **rinnastaa Suomen Sosialidemokraattiin** – ja Siltasaarella haettiin esikuvia Tukholmasta ulkoasua myöten.⁸

Modernisoituinakin puoluelehtien oli kuitenkin yhä vaikeampi menestyä. **Sekä DN että HS** olivatkin ottaneet **etäisyyttä** taustapuolueisiinsa – HS julistautuen jo 1943 riippumattomaksi. SvD ja US pysyivät sen sijaan 1970-luvulle asti puolueidensa selkeinä äänenkannattajina – molempien ajautuessa tuolloin konkurssin partaalle.

LO maksoi *Stockholms-Tidningenin* jatkuvat tappiot, mikä herätti **närää** ay-liikkeen kentällä – etenkin, kun useimmat muutkin sd-puolueen lehdet tarvitsivat tukea. StT:ssa suunniteltiin ensin rajua kulujen leikkaamista samaan tapaan kuin sittemmin Suomen vasemmistolehdistä. Samalla viriteltiin selvityksiä valtiollisesta lehdistötuesta.

Päädyttiin kuitenkin **kertaleikkaukseen**: *Stockholms-Tidningenin* viimeinen numero ilmestyi helmikuun

⁸ Mervola, emt. s. 331-340.

lopussa 1966. Ilmeisesti sd-liike eli *Rörelsen* katsoi kohtuullisesti pärjänneen *Aftonbladetin* riittävän poliittisen sanoman levittämiseen. (Lehti on säilyttänyt tuon roolin, vaikka paperilehden levikki on sittemmin puolittunut 1990-luvun huipusta 150.000 kappaleeseen ja pääomistajaksi on tullut norjalainen Schibstedt.) Sd-liike tarvitsi myös voimia muun lehdistönsä ylläpitämiseen. Göteborgin suuren teollisuuskaupungin *Ny Tid* jouduttiin kuitenkin korvaamaan Malmön *Arbetet*-lehden länsiruotsalaisella painoksella.

Vuoden 1991 *Uuden Suomen* lailla ***Stockholms-Tidningen* oli kuollessaan 1966 yhä maansa levikiltään suurimpia lehtiä. Ilmoituskanta oli silti riittämätön** täyden palvelun aamulehden ylläpitämiseen kovassa kilpailussa. Kysyä toki voi, olisiko *Morgon-Tidningeniä* voinut jatkaa 1956 selkeänä puoluelehtenä ainakin jonkin aikaa – siis LO:n lähtemättä StT-operaatioon.⁹

***Svenskan* joutuu ahtaalle**

Svenska Dagbladet sai *Stockholms-Tidningeniltä* 17.700 tilaajaa, mutta pian nämä – lähinnä kai folkpartistit – kokivat oikeistolehden itselleen vieraaksi ja siirtyivät *Dagens Nyheteriin*, vaikka siinä vaikutti tuolloin vahva 1960-lukulainen, päätoimittaja Olof Lagercranzin symboloima **vasemmistoradikalismi.**

Ajan henki alkoi pikemmin 1960-luvulla puhaltaa niin *Svenskania* kuin *Usaria* vastaan (jos käyttää lehtien lempinimiä ajalle tyypilliseen epämuodolliseen tapaan). Ruotsalaisen

⁹ Sverker Jonsson: *Tv förändrar ...*, SPH IV s. 153-159.

sanonnan mukaan SvD oli "**lukijoilleen ykköslehti, mutta ilmoittajille kakkoslehti**". Sama koski *Uutta Suomea*.

Oikeistolehtien lukijat olivat siten usein vaativia, mutta niiden toimitukset joutuivat kilpailemaan laadussa ja uutiskattavuudessa monta kertaa suurempien, yhä tuottoisampien DN:n ja HS:n kanssa.

US:n ja SvD:n kriisit syvenivät jokseenkin tasatahtia. SvD:n levikki oli rikkonut 150.000 kappaleen rajan 1964, mutta kääntyi pian – *Stockholms-Tidningeniltä* napatuista uusista tilaajista huolimatta – alamäkeen. 1973 levikki oli silti 148.000 kpl. Jos US:n levikkilukuja oli "doupattu", niin oli Tukholmassakin siivottu pois vapaakappaleita. SvD:n **ilmoituskanta** heikkeni ja toiminnan siirtäminen Klaran perinteikkäistä kortteleista rinnan Bonnierin lehtien kanssa **uuteen taloon Mariabergissä oli maksanut** paljon. **Jakelukin** kallistui, kun StT ei ollut enää kustannuksia jakamassa. (Sama koettiin Helsingissä, kun viisipäiväistynyt *Suomen Sosialidemokraatti* ei enää jakanut Yhteisjakelukonttorissa viikonvaihteen jakelukustannuksia.)

US-yhtiön lailla myös SvD näytti 1960-luvulla nettovoittoa, mutta tinki poistoista. Tukholmalaislehden **todellinen tappio** vuosilta 1962-67 oli 10 miljoonaa kruunua. (Vuoden 1964 kruunuissa **1,2 miljoonaa nykyeuroa.**) Toimitusjohtaja Sven Gerentz epäili jo lehden pystyssä pysymistä. **Syntipukiksi löydettiin päätoimittaja**, valtiopäivämies Allan Hernelius, joka syrjäytettiin 1969 ruotsalaisittain harvinaisen tylysti. (*Uudessa Suomessa* lähes kaikki päätoimittajat oli toki erotettu karusti – ja niin jatkui lehden loppuvaiheisiin saakka.) Seuraajaksi nimitettiin Gerentz. Rinnalle poliittiseksi päätoimittajaksi (vastasi hieman

US:n artikkelitoimittajia) nimitettiin Karl-Axel Tunberger, joka lienee operoinut asiassa. Valtapeli muistutti *Uudessa Suomessa* etenkin sen loppuvaiheissa harrastettua.

Kovaa peliä koettiin myös *Dagens Nyheterissä*, vaikka lehti kukoisti ja sillä oli selkeä isäntä. Bonnierit alkoivat huolestua **radikalisoituvista nuorista toimittajista**, joita kulttuuripuolen päätoimittaja Lagercrantz suojeli ja kannustikin. **Vastaavaa** ilmeni toki *Helsingin Sanomissa* ja jopa *Uudessa Suomessa*, mikä US:ssa johti 1967 kulttuuritoimituksen "normalisointiin". HS onnistui tasapainoilemaan ajan aallokossa, vaikka etenkin 1970-luvun taistolaistuudessa pärskeet löivät yli laivan kannen. DN:ssä Lagercrantzin valtuuksia rajattiin, mutta hänen yhteenottonsa omistajien kanssa jatkuivat päätoimittajan eläköitymiseen 1975 saakka.¹⁰

Svenskan tuhon partaalle

Dagens Nyheterin liukuminen vasemmalle sai Ruotsin **elinkeinoelämän tukemaan vastapainona *Svenska Dagbladetia***, mistä tuli **esikuva *Uuden Suomen*** pelastamiselle 1976. Suomessa kauhisteltiin HS:n vasemmistolaisia toimittajia ja etenkin Yleisradion linjaa – myös "Repo-radion" huippuvaiheen jälkeen.

SvD:n alijäämä vuosina 1969-71 oli 20,3 miljoonaa kruunua (**noin kolme miljoonaa nykyeuroa**). Avuksi tuli 1971 sentään sosiaalidemokraattien läpi jyräämä **valtion lehdistötuki**, jonka myös SvD otti vastaan, vaikka Högern oli vastustanut sitä jyrkästi.

¹⁰ Jonsson, em. artikkeli, SPH s. 160-61, 165-166.. Tapahtumista US:ssa, vrr. ed, HS:ssa Mainio, emt. s. 221-232, 241-255. Vrt. myös Tarkka: Onnen Pekka.

Ensi jaossa lehti sai 3,5 miljoonaa kruunua (vajaat 600.000 nykyeuroa tai vajaat kolme miljoonaa tuolloista markkaa.) Tuki annettiin aluksi lehden käyttämän **paperimäärän perusteella muille kuin alueen ykköslehdille**. SvD ja Malmön sd-lehti *Arbetet* olivat suurimmat saajat. Tuen yhteissummaa nostettiin jo 1972, jolloin SvD sai 8,8 miljoonaa kruunua (1,5 milj. nykyeuroa tai lähes 8 milj. tuolloista markkaa.) Jatkossa **valtion tuesta tuli elintärkeä Svenska Dagbladetille** –huolimatta lehden markkinaliberaalista linjasta. **US:n taloudessa** Suomen valtiontuilla oli paljon **pienempi** rooli.

Valtion tuki ei riittänyt pelastamaan Svenska Dagbladetia. Henkilöstöä vähennettiin 1970-luvun alussa 72 hengellä; niinpä kirjeenvaihtaja poistettiin Bonnista US:n kollegan hämmästellessä lähtöä ikään kuin hänen asemansa olisi ollut parempi. Säästötoimet näkyivät tietenkin SvD:n **laadussa**. Lehden ylläpitäjäsäätiö puolestaan keräsi suuryrityksiltä "**kolehdin**" – kuten US-yhtiö järjesti 1973 osakeannin.

Suuryritykset pelastavat SvD:n

Ruotsin elinkeinoelämässä nähtiin kuitenkin, että pelkät kulujen leikkaukset ja satunnaiset kolehdit **enintään lykkäävät SvD:n** kaatumista. Tarvittiin **radikaali, nousuun tähtäävä operaatio**. Avainasemassa oli "**Wallenbergien sfääri**", jolla oli vahva asema niin Ruotsin pankkialalla kuin teollisuudessa.

Käytännön toimia johti **Lars-Erik Thunholm**, joka oli samaan aikaan muodostetun Skandinaviska Enskilda Bankenin (nykyään SE-Banken) toimitusjohtaja ja 1976-84 sen hallituksen

puheenjohtaja. Hän oli myös talouskirjailija ja 1948 aloittaneen Studieförbundet Näringsliv och Samhälle eli SNS-järjestön perustajia. Se oli esikuva Suomessa 1975 aloittaneelle Elinkeinoelämän valtuuskunnalle EVA:lle, jolla oli rooli *Uuden Suomen* pelastamisessa.

Thunholmilla oli siis yhteiskunnallisia harrastuksia – ja **ymmärtämystä journalismille**. Hän kannustikin suomalaisia yritysjohtajia pitkämielisyyteen toimittajien suhteen esitellessään kokemuksiaan yhdessä US:n pelastuskokouksessa keväällä 1977.

11

Ruotsin työnantajien keskusliitto **SAF osti** 1973 *Svenska Dagbladetin* uuden **toimitalon** Mariebergissä 78 miljoonalla kruunulla (14 milj. nykyeuroa tai vajaat 70 milj. tuolloista markkaa.) Lehtiyhtiön **velat** siis kevenivät ja sen pääomapohja vahvistui. SvD sai jäädä **vuokralle** Mariebergin taloon, josta se palasi vasta **2000-luvulla** – alan tekniikan mullistuttua – **Klaraan**. SAF:lla oli – Suomen "Etelärannan" lailla – muitakin operaatioita yleiseen mielipiteeseen vaikuttamiseksi.

Ruotsissa ei tyydytty rahan satsaamiseen, vaan SvD **uudistettiin journalistisesti**. Uudeksi päätoimittajaksi kutsuttiin **Gustaf von Platen**, joka oli johtanut 1951-65 *Vecko-Journalenia* ja ollut 1965-67 luomassa nopeasti menestynyttä *Veckans Affärer*-lehteä. (Suomessa *Talouselämä* piti sitä esikuvana onnistuneessa uudistuksessaan.) Von Platen oli siis jo hyvin kokenut päätoimittaja (toisin kuin Johannes Koroma pian *Uudessa Suomessa*). Talousosasto oli toisaalta ollut aina SvD:n valtti – ja

¹¹ Jonsson, em. artikkeli, SPH IV s. 222–231. Vesikansa: Uuden Suomen viimeinen ... s. 57. – Wallenbergien roolista SvD:ssä ks. myös Bertil Toregull: Svenska ... etenkin s. 160-161.

nyt uhaksi nähtiin Bonnieren suunnittelema *Dagens Affärer*, joka juuri von Platen oli ollut muiden kanssa valmistelemassa. Hänen kiinnittämislään oli siis monta tavoitetta.

Rajatut painopisteet

Von Platen arvioi, **ettei *Svenska Dagbladet* pysty kilpailemaan *Dagens Nyheterin* kanssa kaikessa**. Oli keskityttävä talouteen, kulttuuriin ja mielipidekirjoitteluun eli SvD:n ennestäänkin vahvoihin osastoihin. Ulkomailta etsittiin avustajia (*stringer*) vakinaisten, kalliiden kirjeenvaihtajien (*staff correspondent*) sijaan. Muun muassa **urheilusta tingittiin**. Lukijoiksi tavoiteltiin **kvalifioituja, porvarillisia päättäjiä**. Linja osoittautui menestykselliseksi ja *Svenska Dagbladetin* **levikki kasvoi** jatkuvasti 15 vuoden ajan.

Esikuva Tukholmassa

Sisarlehti Tukholmassa tuli siis ***Uuden Suomen pelastamisen esikuvaksi*** kevästä 1976 alkaen. US-yhtiön johtokunnan uusi puheenjohtaja Jaakko Lassila tunsikin pankkipiireistä Thunholmin, joka vierailikin US:n "vuorineuvospalaverissa" 22.4.1977. US:n toimituksen johtoporras kävi puolestaan 1980-luvulla Mariebergissä kokemuksia kuulemassa.¹²

US:n **tavoitteet** olivat saman kaltaisia kuin SvD:n, mutta ehkä niitä **noudatettiin Tukholmassa tiukemmin**. *Uusi Suomi* ei siten koskaan perääntynyt etenkään julkisesti HS:n kaltaisen täyden

¹² Thunholmin alustus Oohjolan pääkonttorissa 22.4.1977, muistio kirjoittajan laatima ja hallussa.

palvelun lehden tavoitteesta – kaikkein viimeksi urheilun osalta – eikä rajannut tavoiteltua tilaajakuntaansa. **Ei haluttu menettää yhtäkään tilaajaa**, vaan myyntiportaassa pikemmin annettiin liioiteltujakin lupauksia. Keskittyvää linjaa oli toki helpompi toteuttaa asukasluvultaan kaksinkertaisessa, vauraassa Ruotsissa kuin Suomessa.

Tutkimuskauden jälkeen *Svenska Dagbladetin* **menestys on aaltoillut**. Von Platenin tuloksekkaan kauden jälkeen – ja yhä suuremmasta valtion tuesta huolimatta – lehti koki ajoittain niin taloudellisia kuin journalistisia ongelmia. Levikin alennuttua ja tappioiden jatkuessa **SAF veti 1994 lehdeltä pois tappiontakuunsa** Wallenbergien säilyessä vielä pääomistajina. He möivät osuutensa **1998 norjalaiselle Schibstedille** SvD:n säätiön säilyttäessä oikeuden nimittää **poliittinen päätoimittaja**. Toimitusjohtajat ja päätoimittajat ovat vaihtuneet tiuhaan – 2000-2001 päätoimittajana oli supisuomalainen Hannu Olkinuora.

13

Viimeistään 2000-luvulla myös Tukholman suurlehdet joutuivat painetun **lehdistön yleiseen kriisiin**. Vuosituhannen vaihtuessa *Svenska Dagbladet* muutettiin talboidiksi. Levikki on ollut 2010-luvulla edelleen kunnioitettavasti yli 150.000 kpl, josta viime aikoina digitaalisia tilauksia lähes 50.000.

Dagens Nyheter on pärjännyt HS:n lailla. Muiden painettujen lehtien lailla DN on siirtynyt esittelemään lukijamääräänsä niin painettuna kuin verkossa. Perinteinen levikintarkastus näyttää Ruotsissa jopa loppuneen.

¹³ / - Karl Erik Gustafsson: I datorernas värld, SPH IV mm. 347-349. -- Vrt. Vesikansa: Uuden Suomen viimeinen ... mm. s. 80-84, 94..

Painetun DN:n lukijamäärä oli 2018 runsaat puolisen miljoonaa, verkkolukijoita oli miljoonan verran. Painetun SvD:n lukijamäärä oli runsaat 300.000. Painetun HS:n lukijamäärä oli 2018 puolestaan 562.000 kpl ja ns. kokonaistavoitettavuus 1,5 – 1,7 miljoonaa kpl laskutavasta riippuen. **HS ja DN ovat siis näillä mittareilla keskenään jokseenkin tasoissa, SvD lähes tuplasti Aamulehteä luetumpi.**¹⁴

Eniten median myllerrys on iskenyt Tukholman kahteen iltapäivälehteen, joiden lukijamäärät ovat pudonneet DN:n tasolle. Suomessa iltapäivälehdet painottavat yhä enemmän verkkoa.¹⁵

Suomi-Ruotsi -maaottelu?

Tukholman ja Helsingin suurlehdet kehittyivät tutkimuskaudella siis melko symmetrisesti – tietenkin paikallisin erikoispiirtein. **Keskeiseksi menestystekijäksi nousi selkeä omistus ja sen myötä johtaminen.** Bonnierit ja Erkot menestyivät siis paremmin kuin laajoihin oikeistolaisiin piireihin ja etenkin suuryrityksiin nojanneet *Svenska Dagbladet* ja *Uusi Suomi*. Torsten **Kreugerin** *Stockholms-Tidningenin* kohtalo osoitti toisaalta, **ettei yksinvaltainen omistus ja johto takaa menestystä** edes siihen astiselle markkinajohtajalle. StT:n tuho osoittaa myös, **ettei levikkikierre ole ollut automaatti edes 1940- ja 1950-luvuilla** – aiemmista vuosikymmenistä puhumatta. **Ruotsissa kehitetty teoria on silti hyvä osaselittäjä** sanomalehdistön kehitykselle.

¹⁴ http://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2019/03/KMT_2018_lukijamaarat.pdf,
<https://www.resume.se/taggar/o/orvesto/>.

¹⁵ <https://www.resume.se/taggar/o/orvesto/>

Tukholman ja Helsingin suurlehtien journalistisen tai lehtitaloudellisen kehityksen tarkempi vertailu edellyttäisi syvempää tutkimusta sisältöanalyysineen. Kuitenkin jo edellä kuvattu, Ruotsin osalta alan yleisesitykseen nojaava analyysi osoittaa vertailun hedelmälliseksi. Rinnakkaisia kehityspiirteitä voi löytää.